

num in omnibus... una potestas ex qua omnia, una progenies per quam omnia, perfectae spei munus unum. Nec deesse quidquam consummationi tantae reperietur, intra quam sit in Patre et Filio et Spiritu Sancto, *infinitas in aeterno, species in imagine, usus in munere.* Interpretatur vero Augustinus l. c. et ex eo s. Thomas l. q. 39. a. 8. haec ita, ut *aeternitas* respondeat proprietati Patris tamquam principii sine principio; *species* seu pulchritudo proprietati Filii, quatenus est perfecta imago Patris ex ipso modo processionis per generationem; *usus* seu *dilectio, delectatio et felicitas* proprietati Spiritus Sancti procedentis per amorem Patris ac Filii.

Facile iam explicabis, quando ab eodem Augustino praedicantur in Patre unitas, in Filio aequalitas, in Spiritu Sancto unitatis aequalitatisque concordia; et haec tria unum omnia propter Patrem, aequalia propter Filium, connexa omnia propter Spiritum Sanctum. » Doctr. christ. l. I. c. 5. Vide s. Bonaventur. l. dist. 31. a. 2. q. 3. Item alia: « est ergo Pater Filio veritati origo verax, et Filius de veraci Patre orta veritas, et Spiritus Sanctus a Patre bono et Filio bono effusa bonitas. » Serm. 71. n. 18. Pariter in symbolis distinctio est Dei Patris *omnipotens, creator;* tum Filii *Domini, Spiritus Sancti vivificantis, qui locutus est per prophetas.* Denique ad orandi modum quod spectat, Christus Dominus ipse secundum humanitatem tum obedientiam et satisfactiones pro nobis tum orationes explicite direxit ad Deum Patrem, quamvis haec omnia referrentur ad Deum unum et trinum; eamdemque praeter alias formam orandi nos docuit, quam et Ecclesia in sacra liturgia frequentissime sequitur, ubi rogatur Pater omnipotens aeternus Deus per Iesum Christum Dominum nostrum Filium eius, qui cum ipso regnat in unitate Spiritus Sancti Deus. Quae omnia praesertim in coniunctione cum aliis formis, quibus dirigitur oratio ad Filium et ad Spiritum Sanctum, pertinent ad exprimendam unitatem Dei in distinctione personarum simul cum ordine processionum. Cf. s. Fulgentium fragm. 29. p. 626; vide Didac. Ruiz disp. 82 sect. 4. et 7.

THESS XIV.

De mutua dicinaria personarum circummissione.

Quae dici solet circummissione (*περιοχης; circummissione*) divisionarum personarum, quoad rem ipsam non est aliud quam numerica unitas naturae in tribus personis distinctis per relationes originis; formaliter vero circummissione intelligitur necessaria ex hac unitate et distinctione exurgens personarum mutua velut commenatio seu immunitas in se invicem. »

I. Doctrina frequens apud ss. Patres et theologos de hac habitudine, quam Gracci *περιοχης; circummissione*, vetustiores scholastici ut a. Bonaventura (l. dist. 19. P. I. q. 4.) aliquando *circummissionem* vel ut Aureolus (l. dist. 19. P. II. a. 1. propos. 2.) *circumcessionem*, recentiores *circummissionem* appellarent, non aliud est quam declaratio veritatis ab ipso Christo Domino totidem verbis expressae. « Ego et Pater unus sumus... ut cognoscatis et credatis, quia *Pater in me est et ego in Patre* » Io. X. 38. « Qui videt me, videt et Patrem... non creditis quia *ego in Patre et Pater in me est?* » ib. XIV. 9. 10. « Ut omnes unum sint, sicut tu *Pater in me et ego in te*, ut et ipsi in nobis unum sint... Et ego claritatem quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut et nos (*καλως ημεις*) unum sumus » ib. XVII. 21. 22. Quamvis in hisce locis explicite de Spiritu Sancto non agatur, supposita tamen distinctione tertiae personae et unitate essentiae sicut in Patre et Filio ita in omnibus tribus personis, eadem prorsus habitudo circummissionis mutuae aliarum personarum in Spiritu Sancto et vicissim necessario admittenda est. Adiungi tamen potest praecedentibus explicitum testimonium Apostoli de Spiritu Sancto: « nobis revelavit Deus per Spiritum suum... Quis enim hominem scit, quae sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Ita et quae Dei sunt, nemo cognovit nisi *Spiritus Dei* » 1. Cor. II. 11.

2°. In his omnibus locis declaratur distinctio personarum, formaliter ut sunt Pater et Filius et Spiritus Sanctus, simulque unitas naturae seu essentiae earumdem. Tum sive ut ulterior declaratio huius unitatis et distinctionis sive

ut habitudo inde necessario consequens enuntiatur inexistentia mutua unius personae in alia. Sane si tres inter se distincti sunt unus Deus absque ulla distinctione secundum essentiam, Pater qui Deus est per divinam essentiam et identificatus cum divina essentia, nec esse nec notione paulo magis adaequata concepi potest, quin in se habeat et habere intelligatur sicut divinam essentiam, quacum identificatur, ita et Filiu et Spiritu Sanctu, qui identificantur cum eadem numero essentia Patris. Pari ratione nec Filius Deus idem unus per divinam essentiam esse aut concipi potest, quin eodem modo in sua essentia cum ipsa identificatum habeat Patrem et Spiritum Sanctum, et vicissim Spiritus Sanctus Patrem et Filium. « Ego in Patre et Pater in me. Est enim Filius in Patre, quatenus intelligere licet, siquidem totum *Esse* Filii ipsum essentiae Patris proprium est, quemadmodum ex luce splendor et ex fonte fluvius (1), adeo ut qui videt Filium, videat id quod proprium est Patris (essentiam Patris), et intelligat Filium esse in Patre, cum *Esse* Filii sit a Patre communicatum (idem numero). Est vero et Pater in Filio, siquidem quod proprium est Patris (essentia) et ab eo communicatum, hoc ipsum Filius est, sicut in splendore sol, et in verbo (interno) mens, et in fluvio fons. Sic enim qui contemplatur Filium, contemplatur quod Patris essentiae proprium est, et agnoscit Patrem esse in Filio. Cum igitur id quod proprium est Patri nempe divinitas, sit *Esse* Filii, consequens est, ut et Filius in Patre sit et Pater in Filio. Etenim propterea merito, cum antea dixisset: ego et Pater unus sumus, intulit illud: ego in Patre et Pater in me, ut identitatem divinitatis et unitatem essentiae ostenderet » Athan. contra Arian. or. III. n. 3. « Qui Filium vere sumpserit, habebit ipsum utrumque secum adducentem hinc Patrem suum inde

(1) In huiusmodi imaginibus partim etiam in Scriptura obviis maxime vero apud Patres tum ante tum post Concilium Nicaeum frequentatis magni interest, ut intelligatur splendor immans in luce eo solo discrimine, quod lux principium producens, splendor (*λαμψυζων*) lux resplendens; fons et fluvius aqua una, sed fons quatenus ex se scaturiens, fluvius quatenus emanans ex fonte.

Spiritu Sanctu.... Similiter et qui Patrem admiserit, etiam Filium et Spiritu Sanctum potestate simul admittit. Non enim potest aliqua ullo pacto excoigitari vel sectio vel divisio, ut sive Filius absque Patre intelligi sive Spiritus a Filio sciungi queat, sed ineffabilis quedam et incomprehensibilis in his animadvertisit communio simul et distinctione » Basil. ep. 38. al. 43. n. 4. Huiusmodi declarationibus inexistentiae mutuae personarum per naturae unitatem plena sunt omnia. Patrum scripta adversus Arianos (vide Ruiz disp. 107; Petav. l. IV. c. 17; Thomassin. c. 28; Bulm. Fid. Nic. sect. 4. c. 4. n. 10. sq.).

Quamvis vero hactenus explicata ratio huius inexistentiae mutuae sit unitas naturae, longe tamen diversum est, quod in una persona e. g. in Patre inest essentia, quacum identificatur Filius; et quod in Patre inexistit secundum περιχορησιν Filius sub formalis ratione personae distinctus ab ipso Patre. Illud prius non est inexistens unius in altero, sed solum nostro modo intelligendi secundum analogiam creaturarum concepimus personam ut subiectum et in ea naturam velut formam metaphysicam; realiter vero est omnino identitas personae et naturae, h. e. res eadem simplicissima sub una ratione, quatenus est absoluta, dicitur et est natura divina, et sub alia ratione, quatenus est relativa, dicitur et est persona divina. Ubi autem realis distinctio non est, profecto non potest esse unum inexistens alteri. At persona a persona realiter distinguitur, et personae omnes tres identificantur cum natura; unde ratione distinctionis recte potest dici una alteri inexistere, ratione identificationis omnium trium cum una communia natura necessario omnes tres sibi mutuo inexistunt, ut declaratum est.

Circumcessio itaque sicut velut formam et continens vinculum habet unam numerum communem naturam, ita velut terminos supponit et includit realiter distinctas personas. In commendanda unitate naturae tamquam ratione περιχορησις a ss. Patribus non minus sollicite haec personarum distinctio declaratur. « Qui ab eo qui habet omnia, accepit omnia, Deus a Deo, spiritus a spiritu, lumen a

Iumine, confidentius ait: Pater in me et ego in Patre; quia ut spiritus Pater, ita et Filius spiritus, ut Deus Pater, ita et Filius Deus... Quod in Patre est, hoc et in Filio est... alter ab altero et eterque unum, non duo unus sed alius in alio, quia non aliud in utroque » s. Hilar. Trin. l. III. n. 4. cf. l. VI. n. 19. Totam rationem complectitur Damascenus. « Scimus, hypostases non extra se invicem excedere, et ab invicem inseparabiles et unitas esse, et in se invicem commaneantur inconfusae; unitas quidem absque confusione, tres enim sunt etiam unitantur, distinctas vero absque separatione (1). Licit enim unaquaque per se subsistat, hoc est perfecta sit hypostasis, et suam proprietatem, id est modum subsistendi distinctum habeat; at unitantur essentia et essentialibus attributis, adeoque non separantur neque extra paternam hypostasim egrediuntur, atque unus Deus sunt et dicuntur » Damasc. Fid. orthod. l. III. c. 5.

Praedictio itaque της περιχωρησις, ut ea in Scripturis et in doctrina Patrum continetur, compendiosa quadam est confutatio et exclusio omnium fere haereticorum circa mysterium SS. Trinitatis. Dum intelligitur unitas naturae tamquam fundamentum inexistentiae mutua personarum, excluduntur Ariani et quicunque naturas trium vel diversas vel distinctas admittendo separant personas ab invicem. Dum intelligitur vicissim inexistere unus in alio, refelluntur Sabelliani et alii haeretici, qui negantes distinctiōnem realem personarum divinarum eo ipso etiam auferunt circummissionem personae unius in altera. Cf. S. Th. contr. gent. IV. c. 9. Eo fere modo quo in mysterio incarnationis ordine licet inverso praedictio circummissionis naturae unius in alteram ratione unitatis personae, cuius est utraque natura propria, excludit et Nestorianorum separationem in duas hypostases et monophysitarum confusionem in unam naturam (2).

(1) Καὶ ἐν ἀληθινοῖς ἀπογόνοσταις ἐπιστημόναι, καὶ ἡμεράναι μετ' ἀπογόνοις τριάς γράπειν εἰ καὶ ἡμετα, διαφορίναις δὲ ἀδεστάτων.

(2) De hac altera circummissione distinctarum naturarum in uno Christo, agimus quantum opus est, in Tractatu de Incarnatione. Hic vero notetur, rationem unius et alterius circummissionis esse diver-

Quamdiu περιχωρησιν hoc solum modo nunc declarato consideramus, quatenus propria eius ratio est unitas naturae identificatae cum omnibus et singulis personis, eodem prorsus modo Pater intelligitur esse in Filio et Filius in Patre, eterque in Spiritu Sancto et Spiritus Sanctus in utroque. At res ipsa et Patrum frequens doctrina nos monet, considerationem hanc non esse plenam, nisi personae ipsae, quae sibi invicem insunt, secundum distinctas proprietates et origines spectentur. « In Patre et Filio est tria considerare, scilicet essentiam et relationem et originem, et secundum quodlibet istorum Filius est in Patre et e converso » S. Th. 1. q. 42. a. 5.; 1. dist. 19. q. 3. a. 2. Sic vero aliqui discrimine « Filius est in Patre sicut originatum in originante, et e converso Pater in Filio sicut originans in originato » S. Th. 1. dist. 1. c. ad 1. et 3.

2° Itaque etiam spectato modo processionis personae a persona in divinis, non potest non esse mutua personarum περιχωρησις ac velut immeatio. « Est ex mente et in mente (εἰς νοοῦ) ratio semper, et mens in ratione (ἐν λογῳ). Aut si haec vera esse negaverint, mens igitur erit absque rassisimam, et utramque fere solum analogia quadam inter se convenire. In mysterio Trinitatis personae manentes inter se distinctae realiter identificantur cum una simplicissima natura divina, et haec est propria ratio necessaria et perfectissimae immanentiae uniuscuiusque personae in aliis et aliarum in unaquaque. In incarnatione vero naturae ut termini της περιχωρησις non solum sunt distinctae sed infinite diversae, quantum humana differt a divino, nec proinde utraque sed sola divina natura identificatur cum hypostasi, quae est vinculum της περιχωρησις. Humana natura fit quidem ineffabiliter ad modum partis propria, hinc hypostasi divinae, ut Verbum vere sit homo, et hic homo vere sit Deus Verbum; at nec Verbum est realiter humana natura, nec proinde humana natura est Verbum. Propterea περιχωρησις ibi, si sensu strictissimo loquamur, valet solum concrete considerando et praedicando Deum Verbum, qui est homo Iesus, et hominem Iesum qui est Deus Verbum. « Ex quo Verbum caro factum est, nec Deum illum sine hoc quod homo est, nec hominem sine hoc licet cogitare quod Deus es... Nihil ibi ab invicem vacat: tota est in maiestate humilitas, tota in humilitate maiestas » s. Leo serm. 3 de passione Domini. Frequenter tamen PP. insistunt potius huius περιχωρησις; consecratio, quod in humanam natrum dotes et ornamenta eximia a natura divina, quaecum in hypostasi unitur, connaturaliter diminant. Cf. Petav. Incarnat. l. IV. c. 14.

tione, et ratio sine mente (*νοος μεν λόγος οὐται, λόγος δέ ἄνους*), siveque inane erit id, quod utramque (mentem scilicet et rationem) patefacit quid sit, et ad nihilum redigetur. Mens quippe semper rationis radix est et origo, ratio vicissim fructus et genimen mentis... Cum autem sit mens quia habet rationem, et vicissim ratio quia mente plena est; quomodo umquam cogitaretur mens sine ratione et ratio orbata mente?... Huius iam imaginis vis quomodo congruet Patri et Filio? Aptissima inquam et valde clara est ostensio, quod Verbi est ex mente processio et sine passione generatio, et utique genitum non dividitur; sed *imo manet in mente generantem, et omnino habet in se ipso mentem generantem*; insuperque ostenditur, Verbum habere consubstantialem immediate, et etiam nostra consideratione simultaneam subsistentiam (nec enim mentem sine ratione, nec Patrem sine Filio et vicissim cogitare possumus) Cyrill. Alex. dialog. II. de Trin. T. V. P. I. p. 450-452. Verbum quippe et Sapientia dicitur, quia ex mente et in mente proxime et indivulse est, et propter utriusque, ut sic loquar, in se invicem immisionem (*την εἰς ἀληθὰ ἀντιμοληγῆ*). Mens enim in Verbo (*ἐν λόγῳ*) est, Sapientia et Verbum vicissim in mente (*εἰς νοον*) esse intelligitur. Id. in Io. T. IV. p. 47. Simillima est explicatio S. Fulgentii. « Sie est Verbum apud Deum, sicut est in mente verbum, sicut in corde consilium... Sicut de tota mente nascitur verbum, sic intra totam permanet natum. Et quia cogitante mente non est eius aliquid, ubi in ea verbum non sit; ideo verbum tantum est, quantā est mens ipsa, de qua est; et cum apud illum est, in illa est » Fulg. ad Monim. I. III. c. 7.

Idem omnino, quod de Verbo procedente per intellectum et immanente sua propria hypostasi, valet etiam de Spiritu Sancto in propria hypostasi, procedente per dilectionem Patris ac Fili, processione utique immanente. « Spiritus Sanctus ut actus (*ἐπεγίνεται*) naturalis et essentialis et in se subsistens, procedens ex Deo et manens in Deo » Cyrill. Thesaur. T. V. P. I. pag. 341. Itaque de tribus personis ratione processionum immanentium valet, quod ait S. Anselmus: « totus Pater est in Filio et communis Spi-

ritu, et Filius in Patre et eodem Spiritu, et idem Spiritus in Patre et Filio; quia memoria (1) summae essentiae tota est in eius intelligentia et amore, et intelligentia in memoria et in amore, et amor in memoria et intelligentia » Monolog. c. 57. Pertinent huc omnes illae Patrum considerations superius a nobis descriptae, quibus Verbum et Spiritum Sanctum exhibent ut Sapientiam et Virtutem Patris subsistentem, per quam et in qua Deus ad extra operatur.

Ex omnibus, quae hactenus ex ss. Patribus allata sunt, videtur mihi non immerito observari posse, quod si praeceps spectet unitas essentiae, forte melius dicetur *circummissionem* seu immanencia mutua personarum; si vero spectet processionem ad intra et velut actus vitalis divinus notionalis, rem plenius exprimemus appellando *circumcessionem* seu immeationem mutuam. Huc etiam fortasse referri potest modus adsignificandi actum processionis penes s. Ioannem (I. 18.), ubi graece dieitur « unigenitus Filius esse in simum Patris » εἰς τὸν καθπόν τὸν πατρός. Unde Cyrillus Alex. tam in dialog. II. quam in Io. II. cc. studiose servat diversum modum loquendi de mente producente quae est in suo Verbo (*ἐν λόγῳ*), et de Verbo procedente quod est in mentem (*εἰς νοον*).

3°. Quod s. Thomas I. q. 42. a. 5. praeter originem personae a persona distinguit *relationem*, sub hac ratione potius *logice* quam *ontologice* considerat circumcessionem, « quod unum oppositorum relative est in altero secundum intellectum ». Videlicet unum relativum e. g. *Pater* intelligi non potest, quin simul intelligatur alterum correlatum *Filius*; sunt enim ad invicem. Hunc modum saepe indi-

(1) Patres alii praeferunt graeci dicunt *mentem* (*τὸν νοον*), Augustinus et deinde Scholastici non raro *memoriam*. In hac analogia spiritus creatus *memoriam* Augustinus intelligit facultatem cogitandi seu mentem iam informatam idea habituali sive *specie impressa*, quam dicunt; *intelligentia* vero sumitur pro ipsa actuali cogitatione seu *specie expressa*. Unde in translatione ad Deum, *memoria* respondet intellectui paterni, *intelligentia* est Verbum expressum et immanens in intellectu.

cant Patres, ut s. Basilius in citata epistola 33. et praeclarissime s. Dionysius Alex. penes Damascenum (Eclog. c. I). « Nominum illorum quolibet inseparabile est , nec a proximo dividii potest: Patrem dixi, et priusquam Filium subieciam, hunc in Patre significavi; Filium subieci, et etiamsi Patrem non ante nominassem, prorsus tamen in Filio iam praeconceptus fuisset; Spiritum Sanctum adieci, simul vero (ipso nomine Spirati) inclusi, et a quo et per quem (a Patre per Filium) processerit. » Vido Ruiz disp. 9. sect. 4.

Quamvis vero relativa universim et per se non habeant realem immanentiam, in Deo tamen hanc habent necessario propter modum originum internarum seu processionum immanentium, ex quibus relationes nostro modo concepiendi oriuntur, seu melius quibuscum relationes sunt realiter prorsus identicae. Unde a) si spectatur immanentia ontologica personarum, haec ratio secundum origines et secundum relationes non est duplex sed una eademque, ut alio in loco etiam s. Thomas eam spectavit 1. dist. 19. q. 3. a. 2. b) Ex ipsis autem originibus mutua personarum immanentia est propter modum processionum, quatenus sunt *per communicationem unius numero naturae*; adeoque propria realis ratio circummissionis manet unitas naturae in distinctis personis. « Non enim Deus in diversae atque alienae a se naturae habitaculo est, sed in suo atque ex se genito: *Deus in Deo, quia ex Deo Deus est* » Hilar. Trin. l. IV. n. 40.; Ambros. de Spiritu Sancto l. III. c. 1.

II. Post expositum, quantum res postulabat, Scripturae ac Patrum doctrinam, superest, ut ex ea ipsa deducamus propriam rationem ac notionem illius inexistentiae mutuae personarum, quid ea proprie sit, seu quis sit formalis conceptus circummissionis. De hoc enim theologi inter se disputant, licet omnes consentiant, rationem unde illa necessario consequatur, esse unitatem naturae in personis distinctis, qua de re hucusque diximus.

Petav. Trin. l. IV. c. 16.; In carn. l. IV. c. 14. multum sibi profecisse videtur ex eo, quod περιχωρησιν iuxta Patres graecos non sit intelligenda velut complexio ac comprehensio unius in altero, adeoque non sit *circummissionis*, ut com-

muniter tradiderunt posteriores Scholastici, sed sit commatio seu *circummissionis* unus in alterum, quoniam et personae in Trinitate et duae naturae in Christo dicuntur non περιχωρησιν ἀλληλα (circumplecti se invicem) sed περιχωρησιν εις ἀλληλα (commeare in se invicem). Verum negare nemo potest neque sane Petavius negat, περιχωρησιν esse id quod Christus Dominus expressit illis verbis: « ego in Patre et Pater in me est, » quodque deinceps ss. Doctores omnes intellexerunt ut immanentiam personarum in se invicem. Iam ad constituentem formalem conceptum huius immanentiae videtur parum interesse, utrum dicas mutuam immationem an circummissionem seu mutuam complexiōnem. Subtilior itaque conceptus, quatenus inter Catholicos queritur, non ex nomine, nec aliunde poterit constitui quam diligentiori rei ipsis in Scriptura et a Patribus tractatae consideratione.

1. Putant plures ex Scholasticis posterioribus, circummissionem personarum (supposita utique unitate naturae) secundum formalem conceptum esse *a praesentiam intimam personarum* immensitatem, r. ut docet Suarez l. IV. c. 16. n. 11. 12; seu ut loquitur Ruiz. « circummissionis quidditative formaliter consistit in *praesentia intima et inseparabili atque perpetua secundum immensum ubi, ratione cuius implicit contradictionem unam personam esse alicubi, nisi ibidem existente ac proinde praesente alia personar* disp. 107. sect. 7. n. 9. 14.

Hac in re toto animo sentimus cum Petavio l. c., immensitatem, ut ab his theologis intelligitur, omnino non ingredi formalem conceptum circummissionis; immo sentimus, hoc leviori considerandi modo περιχωρησιν, quae ut paulo ante advertemus, est praeclarissima adumbratio totius mysterii Trinitatis opposita omnibus haeresibus, a sua maiestate deprimenti ad notionem tanto mysterio saltem parum dignam.

Imprimis ipsa immensitas Dei intelligitur valde improarie, quando concipiatur secundum *a immensum ubi* r. velut nescio quae diffusio, cum ea non sit aliud quam divinae

existentiae perfectio eminent supra omnes relationes loci et spatii, vi cuius perfectionis utique repugnat, ut concipiatur creatura existens vel possibilis alicubi, ubi Deus non sit; cuius quidem perfectionis conceptum s. Augustinus praeclare illustravit ex analogia cum ratione veritatis soluta ab omnibus relationibus loci ac spatii (vide Tract. de Deo th. XXXIII.). Quando itaque creatura existit, necessario intime praesens est Deo, quae praesentia nihil utique Deo superadit supra perfectionem immensitatē. Hinc praesentia Dei sensu proprio dicitur in ordine ad creaturas, et est relatio rationis ad extra; scilicet praesentia Dei est Dei immensitas (*sensu declarato*) cum adsignificatione existentiae creaturae. Unde divinae personae, quia realiter inter se distinguuntur et simul omnes identificatae cum divina essentia sunt unus Deus, proprie quidem dicuntur esse una in alia, nomen vero *praesentiae* hoc sensu non propria sed solum analogica significatio adhiberi potest, et certo minus clare exprimit modum illius divini inesse per identitatem essentiae. Omnes quidem fideles dicunt: ubi praesens est una persona, praesentes sunt omnes tres personae; at nescio an patienter ferrent, si quis diceret e. g. Spiritum Sanctum *praesentem* esse Deo Patri et Filio. Neque igitur caret ratione, licet a recentioribus illis Scholasticis reiciatur, quod ait Aureolus theologus apprime subtilis. *a) Praesentialitas*, inquit, videtur esse relatio importans distinctionem eorum, quae praesimaliter assistunt; idem enim non est sibi praesens; sed tota persona non distinguitur a persona secundum essentiam, ergo *secundum essentiam* non erit sibi (una alteri) *praesens* intime sed omnino idem; nec potest talis intima praesentialitas attendi nisi secundum relations, quae realiter distinguuntur; et tamen constat secundum Hilarium et Augustinum, quod circumcessio personarum attenditur penes identitatem essentiae, quae tota et perfecta subsistit in tribus.... Tota personalitas Filii in personalitate Spiritus Sancti ita debet intelligi ut nec una illabatur alteri aut *praesimaliter intinetur*, ne per hoc concipiatur *essentialiter distinctae*, aut non uniri identitate in aliqua re simpliciter una; *hoc enim*

videtur habere respectus praesimalitatis » in 1. dist. 19.
aa. 1. et 3.

At his omnibus etiam omissis conceptus ille circummissionis per praesentiam secundum immensitatem seu immensum *ubi ex aliis rationibus* convincitur omnino falsus. Nam *a)* intima talis praesentia Dei est in omnibus creaturis; et tamen conceptus huīus praesentiae nihil habet commune cum conceptu περιχωρήσεως; sed sensus plane alius est inexistentialie, quando Filius dicit: ego in Patre et Pater in me est, et ea quando Paulus ait: in Deo vivimus et movemur et sumus. Ne autem dicatur, ideo ibi περιχωρήσιν non esse, quia creatura non est ubique, ubi est Deus, addatur consideratio altera. *b)* In Christi humanitate praesens est non minus Pater et Spiritus Sanctus quam Verbum, et tamen ss. Patres agnoscunt et ratio ipsa incarnationis convincit, περιχωρήσιν esse tantummodo inter naturam divinam quatenus est Verbi et inter naturam humanam licet non ubique praesentem eiusdem Verbi, nullo autem modo inter naturam humanam et duas alias personas. Ratio unica est, quia περιχωρήση nullo modo ex intima praesentia sed solum ex distinctorum terminorum substantiali vel unione vel unitate in una substantia (h. e. vel in natura vel in hypostasi) concipi potest. *c)* In sententia haeretica tritheitarum h. e. si singulae personae distinctae suam haberent numero distinctam naturam divinam, ut tres homines tres habent distinctas naturas, intime foret nihilominus et necessaria ac inseparabilis praesentia secundum immensitatem unius personae in omnibus et omnium in singulis; attamen nulla ibi esset περιχωρήση, ut ea in Scripturis docetur et a Patribus declaratur. Haec enim est distinctarum personarum inexistentialie mutua *per identitatem naturae*. Propterea, ut iam supra diximus, tum in Scriptura tum a ss. Patribus circumcessio tam sollicite commendatur et declaratur, quia hac una doctrina perspecta haereses omnes negantes vel singularitatem naturae vel distinctiōnem personarum excluduntur. Atqui haec mysterii profunditas et doctrinae gravitas in conceptu illo praesentiae secundum immensum *ubi* non amplius conservatur.

Hinc videas, quid sentendum de Ioannis Clerici hominis Arminiani adnotatione (sub nomine Theophili Alethini) ad Petavii l. IV. c. 16. de Trinitate. Ait ibi iste mendax Alethinus: « si veteres unicam numero substantiam animo versassent, numquam de circummissione cogitassent; neque enim quisquam dixerit unam substantiam semetipsam circumcidere... At si intelligamus tres spiritus aeternos perfectissime aequales, locus esse poterit τη εμπειρικωρησι. » Certe non cogitassent veteres nec Christus locutus esset de mutua inexistencia, si sicut una substantia ita una esset persona; at distinctae personae docentur esse in se invicem circummissione propter ipsam numericam unitatem naturae seu substantiae. Ordine itaque omnino inverso dicendum fuisset Alethino: si intelligantur tres spiritus aequales, sed in naturis distincti, locus nullus esse poterit τη εμπειρικωρησι, qualis in Scriptura et a Patribus traditur; quia autem veteres unicam numero substantiam credebat in tribus distinctis personis, ideo non solum de circummissione cogitabant, sed eam amplissime et multipliciter vindicabant.

2º. Ut, quod coepimus, tandem absolvamus, proprii conceptus mutuae inexistenciae personarum ita videtur constituendus. Quod dicimus de Deo *ad intra et ad extra*, non significat ordinem ac relationem praesentiae; sic enim nec esse nec concepi sine absurditate quidquam potest *extra* Deum. Sed dicimus *ad intra id*, quod realiter est ipsum *Esse* divinum, ipsa essentia, ipse Deus; *ad extra* vero dicimus, quidquid *a* divina essentia diversum est, adeoque quidquid est vel esse potest creatum. Unde si ea quae sunt *ad extra*, dicuntur *manere in Deo*, id intelligitur, quatenus Deus ens primum et causa prima vi immensitatis in omnibus est per essentiam, praesentiam, et potentiam (vide Tract. de Deo th. XXXIV.).

Quae vero sunt *ad intra*, de eorum *immanentia* sermo esse potest dupliciter. Si primo spectentur absoluta quae concipiuntur a nobis sive ut attributa sive ut actiones, eorum *immanentia* supponit distinctionem rationis (h. e. secundum nostrum modum concipiendi), et formaliter est ipsa

identitas cum Deo seu cum divina essentia seu attributis inter se invicem; possunt enim dici attributa immaterialia Deo, vel divinae essentiae, vel inter se invicem. Sic e. g. possumus dicere sapientiam, actum creantem etc. Deo immanentem. Hoc autem dici non posset, nisi aliqua esset rationis distinctio; neque enim quod concipimus sine ulla distinctione, dicimus idem immaterialia sibi ipsi; formaliter vero in his absolutis per *immanentiam* significamus illam inexistentialiam (analogia ex attributis creaturarum desumpta), quae in Deo est identitas attributi cum *Esse* divino seu cum divina essentia.

Alio modo, qui proprie ad rem praesentem pertinet, spectandae sunt personae divinae, quae realiter identificantur quidem cum divina essentia et proinde cum attributis absolutis, sed inter se invicem realiter distinguuntur. Unde cum una persona dicatur immanere vel inexistere alteri, supponitur non iam distinctio rationis sed distinctio realis, et propterea alio sensu et magis proprie personae sibi invicem quam attributa essentiae vel sibi invicem inexistere dicuntur (1). Formaliter per hanc mutuam inexistentialiam personarum significatur non iam identitas personarum inter se, quatenus personae sunt, cum imo realis supponatur distinctio; sed significatur personarum, quae dicuntur sibi inexistere, identitas cum una numero essentia et propter hanc identitatem comprehensio unius personae in alia. Si volumus modum distinctionis et identitatis expressius significare, possumus dicere: personae sibi mutuo immanentes sunt, quatenus una ab altero procedit *ad intra*, h. e. in identitate unius numero essentiae. Sicut ergo immanentia attributorum, quae ratione distinguuntur, est

(1) Si quaeritur, utrum humana natura Christi sit relate ad Verbum *ad intra* an *ad extra*, responderet: si species divinam naturam (τη εμπειρικωρησι), natura humana est *ad extra*, et a solis Entychianis dicitur esse *ad intra*. Si species Verbum incarnatum formaliter ut est hypostasis h. e. ut est hic aliquis (όντες) habens naturam humanam et per eam versus homo, natura humana est huic compositae hypostasi h. e. huic Verbo homini *ad intra*, quia licet non constitut hanc hypostasim, est tamen (ad modum partis) aliquid huius hypostasios, quatenus illa homo est. De his in Tract. nostro de Incarnatione.

eorundem realis identitas cum essentia; ita hic circummissione est personarum ad intra procedentium et realiter distinctiarum unius in altera mutua comprehensio propter identificationem earum omnium cum una numero naturae seu essentia.

Posset secundum dicta videri alieni circummissione nihil differre a personarum consubstantialitate. Respondemus: sine dubio sicut verbis Christi Io. X. « ego et Pater unus sumus, » et « Pater in me est et ego in Patre, » ita consubstantialitate et circummissione res eadem, eadem duplex veritas unitatis naturae et distinctionis personarum comprehenditur; sed eadem res eademque veritas duplice diversa notione concipitur. Dum dicimus personas consubstantiales, concipiimus unam esse natum distinctarum personarum in oppositione directa ad haeresim statuentem diversas naturas in tribus personis, et consequenter etiam in oppositione ad tritheismum propter singularitatem divinae non multiplicabilis naturae. Quando vero dicimus circummissionem, concipiimus esse mutuo unam personam in alia, quatenus omnes personae in una numero natura subsistunt, ut directa sit oppositio contra haeresim, quia una persona diceretur subsistere sciuncta ab altera non quidem secundum ubi et per negationem praesentiae (talis enim error admissa divinitate a nemine concepi posset), sed una seorsum ab alia et extra aliam, quatenus distinctam habet naturam, quomodo tres e. g. spiritus subsistunt. Quare circummissione est in directa oppositione contra tritheismum et consequenter atque a fortiori contra Arianismum.

THESES XV.

*De unitate perfectionis in personis sive singulis
sive tribus simul spectatis.*

Ex ratione circummissionis declaratur unitas perfectionis divinarum personarum, quod 1^a plenitudo perfectionis singularium, quatenus relationes originals ad invicem referuntur, exigit, ut una alias habeat sibi immanentes; unde 2^a totum perfectionis etiam relatives trium personarum habent singula non quidem ut constitutus sed per immanentiam necessariam; quae unitas perfectionis 3^a declaratur ex reali identitate tum omnium tum singularium personarum cum infinita essentia divina. *

I. Post declaratam propriam rationem mutuae inexistentiae personarum singularium in omnibus et omnium in singulis possumus explicare, quomodo ad singularium et omnium perfectionem pertineat haec ipsa immanentia mutua. Intellectus divinus ex intima necessaria sua perfectione intelligendo producit Verbum consubstantiale. Sic consideratus intellectus est relativus ad Verbum suum ut mens producens, et Verbum est relativum ad producentem ut procedens ab illo; ille Pater, hic Filius. Unde Pater constituitur quidem formaliter, quatenus est intellectus producens Verbum (quod abstracte dicitur: Pater constituitur relatione paternitatis identificatae cum essentia); sed eadem intestinâ necessitate qua intelligendo producit Verbum, habet suum Verbum ut terminum productum immanentem intellectionis; nec esset intelligendo producens adeoque non esset Pater sine Verbo sibi immanente. Verissime itaque ss. Patres dicunt, sine suo Verbo Patrem fore sine intelligentia sine sapientia (ἀπόροις καὶ ἀλογοῖς), non quasi Verbum esset formaliter intelligentia et sapientia, qua Pater sapiens est; sic enim sapientia est absoluta, communis Patri et Filio et Spiritui Sancto, et quatenus est in Patre, est principium quo producit Verbum; sed sensus Patrum verissimus est, quod intelligentia et sapientia, ut est in Patre, habet necessario Verbum productum ut terminum, et sublato necessario hoc immanente producto neque esset intelligentia. (Vide Patres apud Ruiz disp. 29. sect. 3; Petav. I. VI. c. 9. cf. s. Thom. opusc. contra Graecos c. 7.). Itaque